

ŽIVOT I DJELO VASCA DA GAME

U ovom radu bit će prikazan život Vasca da Game. U prvom poglavlju biti će prikazan značaj geografskih otkrića i kakvu je ulogu Portugal imao. U drugom poglavlju govorit će se o ranom životu Vasca da Game, porijeklu, rodnom gradu, obrazovanju, posvećenosti moru. Sljedeće poglavlje i njegova potpoglavlja govorit će o njegovom podvigu - prvom putovanju u Indiju, pripremama za to putovanje, brodovima, povratku. Zatim će se u petom i šestom poglavlju govoriti o drugom i trećem putovanju i svim aspektima koji su uključeni u ta putovanja. Posljednje poglavlje prije zaključka bit će posvećeno njegovom nasljeđu i smrti, tome kakve su posljedice njegovog podviga i kako se na to danas gleda.

Ključne riječi: *Vasco da Gama, moreplovci, Indija, putovanje, Portugal, brodovi*

1. UVOD

Kada se spomenu velika geografska otkrića i moreplovci koji su doveli do njih jedna od prvih asocijacija je Vasco da Gama. Pored Kolumba, Magellana, Cabrala i drugih, ime Vasca da Game je upisano u udžbenike povijesti kao jedno od bitnijih uopće za povijest čovječanstva. Njegovo otkriće pomorskog puta za Indiju uvelike je promijenilo mnoge stvari i povezalo dva kontinenta. Kako povijest obično pamti pobjednike, često se ističu Da Gamine zasluge koje su zbilja velike. Ostvario je svoje zamisli, zamisli Portugala, dobio je sve počasti i privilegije koje je mogao poželjeti. Međutim, postoji i druga strana njegove ličnosti, druga strana velikog podviga. Stanovnicima Indije Da Gamino otkriće, a i on sam, svojom brutalnošću, donijelo je porobljavanje, ubijanje, iskorištavanje.

Mnogo je knjiga napisano o ovom velikom moreplovcu. Postoje knjige koje obrađuju povijest Portugala jednog perioda i u kojima Da Gama zauzima mnogo stranica, takav je slučaj i u knjigama koje govore općenito o otkrićima. Veliki broj knjiga je naslovljen samo njegovim imenom. Jedini problem s historiografijom je što se malo pažnje posvećuje ranom životu Vasca da Game, posebno obrazovanju. Obično se kreće od prvog pohoda, s manjim uvodom o tome gdje se rodio, tko su mu bili roditelji, ali se obrazovanje skoro u svim knjigama koje su korištene u radu i ne spominje, vjerojatno jer za to nema dovoljno izvornih podataka. Pored toga, prisutno je i subjektivno pisanje o Da Gami, posebno kada su u pitanju portugalski pisci i starija literatura, ali je ipak više objektivnosti i prikazivanja različitih strana. Kako ništa u povijesti nije crno-bijelo niti jednodimenzionalno tako nisu ni otkrića, a još manje istraživači Novog svijeta, pronalazači puteva ka drugim kontinentima, moreplovci koji su vodili opasne ekspedicije i tako osigurali sebi mjesto u povijesti. U ovom radu će se pokušati prikazati upravo ta višedimenzionalnost jednog od njih, Vasca da Game.

Djela koja su bila posebno korisna za izradu ovog rada su: *Vasco da Gama*, K. Kunjina, *Vasco da Gama and the age of Portuguese expansion* Suzan Danfort i Filipa Fernandez-Armesta, *The Britannica guide of explorers and explorations that change modern world* koju je priredio Kenneth Pletcher. Izvor koji je korišten bio je *A Journal of the First Voyage of Vasco da Gama*, dnevnik koji donosi detalje sa prvog putovanja, a kojeg je priredio Ernest George Ravenstein. Tu su dvije knjige u koje su zapravo uključeni veći dijelovi izvora ili cijeli izvori uz komentare priređivača. Prva od njih je *Vasco da Gama* čiji su autori Ernest George Ravenstein, Gaspar Correa i Alvaro Velho i to je djelo u koje je kompletno uključen izvor *Roteiro*, prvostepeni izvor pisan u vrijeme putovanja te izvori koji su nastali nakon putovanja Gaspara Correa, pisma kralja Manuela. Druga knjiga je *The three voyages of Vasco da Gama and his viceroyalty from the Legends of India of Gaspar Correa* koju je preveo i dao svoje komentare Henry E. J. Stanley. Cilj rada je prikazati različite aspekte života Da Game i više strana njegove ličnosti i podviga, s posebnim osvrtom na njegova tri putovanja i ono što su ta putovanja donijela svijetu, i dobro i loše.

2. VELIKA GEOGRAFSKA OTKRIĆA I ULOGA PORTUGALA

Velika geografska otkrića zauvijek su promijenila prilike u svijetu. Ona putovanja i otkrića prije vremena Vasca da Game i ona iz njegovog vremena, a i u periodu nakon njega, imaju veliki značaj. Neka su, poput otkrića Bartholomea Diasa, direktno utjecala na Da Gamino otkriće. Postojala su dostignuća i prije Da Game i prije Kolumba, iako se čini da se to često zaboravlja.¹

Na istraživače XV. i XVI. stoljeća dosta su utjecala ranija otkrića Marca Pola, opisana u njegovoj knjizi *Il Milione*.² Kada je rođena ideja da Europljani idu oko Afrike do Istoka ne može se točno datirati. Prvi su tu ideju pokušali provesti u djelo Đenovljani, a poteškoće koje su Đenovljani imali s rivalima muslimanima i Mlečanima natjerali su ih da traže nove puteve na istok, prvenstveno da ne bi preko muslimanskih teritorija morali prelaziti predmeti njihove trgovine.³ S vremenom su se u njihovu službu počeli stavljati portugalski mornari, a Mlečani i Đenovljani počeli su koristiti njihove luke.⁴ Glavni motivi koju su slali Europljane na put u daleke zemlje bili su vjera, pohlepa i strah.⁵

Prvo veliko putovanje u doba velikih geografskih otkrića bilo je putovanje portugalskog princa Henrika Moreplovca koji je tražio istočnu rutu do juga te je posebno značajan zbog kolekcije karata o tada poznatom svijetu koje je kasnije koristio i Da Gama.⁶ On je poduzeo niz ekspedicija uz zapadnu obalu Afrike. Henrik je bio „moreplovac“ samo dijelom, ali je ipak važan u povijesti najvažnije istraživačke nacije – Portugala.⁷ Dias je bio pionir nove rute koja je uključivala napuštanje afričke obale, plovljenje Atlantikom i plovidbu na jug. Godine 1497. – 1498., desetljeće poslije Diasa, isto je učinio i Da Gama.⁸

1 P. E. Hair se u svom članku *Before Vasco da Gama* reflektira na Filipa Fernandez-Armesta i piše o tome kako Armesto u svom djelu *Before Columbus* zanemaruje portugalsku i španjolsku ekspanziju prije Kolumba.

2 K. PLETCHER 2010: 48.

3 B. W. DIFFIE - G. D. WINUS 1977: 24.

4 B. W. DIFFIE - G. D. WINUS 1977: 24.

5 B. LEWIS 2002.

6 K. PLETCHER 2010: 50.

7 B. W. DIFFIE - G. D. WINUS 1977: 122.

8 S. DANFORT - F. FERNANDEZ ARMESTO 1998: 17.

Najvećim istraživačima i otkrivačima novih područja iz doba otkrića smatraju se Kolumbo, Magellan i Da Gama.⁹ Kolumbo, Đenovljanin, poduzeo je značajna putovanja na zapad. Jedno od njih, ali i ono nekako najpoznatije, bilo je ono iz 1492. godine kada je otkrio Ameriku, iako je mislio da je stigao na tlo Indije.¹⁰ Tek je Amerigo Vespucci shvatio da je to novi kontinent.¹¹ Ferdinand Magellan putovao je i pod zastavom Portugala i Španjolske, a oplovio je svijet u razdoblju od 1519. do 1521. godine.¹²

Pedro Alvares Cabral bio je kapetan koji je dotaknuo četiri kontinenta. On je bio poslan, između dva putovanja Vasca da Game, u Indiju, a upravo je na tim putovanjima otkrio Brazil 1500. godine.¹³ Sva ova otkrića dovela su do kolonijalnih osvajanja, Španjolci su postali *conquistadores* Novog svijeta,¹⁴ ali je došlo i do prvih tenzija između Španjolske i Portugala te podjele kolonijalnog svijeta između njih povlačenjem demarkacijske linije na zapadu u Atlantskom oceanu. Do podjele je došlo ugovorom iz Tordesillasa koji je potpisan 1494. godine.¹⁵ Mnogi od ovih istraživača neslavno su završili. Otkrića su donijela Europi nove prihode, novu robu, kao i robove, iako su oni uglavnom upućivani u kolonije. Još od vremena Henrika Moreplovca počinju se u velikoj mjeri uzimati crni robovi iz otkrivenih zemalja.

Može se reći da su otkrića oblikovala portugalski imperij.¹⁶ Doba otkrića i osvajača bilo je doba surovosti i krvi. Kao što je već rečeno, otkrivači novih područja nisu imali sretnu sudbinu. Kolumba su iz Amerike u Španjolsku poslali u lancima; Dias, koji je otkrio Rt Dobre Nade i pokazao put za Indiju, morao je dati najbolje ljude suparniku Da Gami; Cabral je otkrio Brazil, a na kraju je bio otrgnut od svih morskih poslova; Vasco Nunes da Balboa koji je otkrio Tihi ocean i prokrio put za Peru bio je kažnjen smrću na osnovu lažne optužbe za izdaju; Magellan je morao bježati iz rodne zemlje u Španjolsku; Hernana Corteza koji je osvojio novu imperiju i uništio astečku kulturu vladari Španjolske ravnodušno su zaboravili; Goncalo Jimenes de Casada koji je 35 godina lutao po nepoznatim zemljama Južne Amerike i osvojio basnoslovno bogatu državu Čipča zbog lažnih optužbi prognan je iz Španjolske.¹⁷ Jedino je sudbina Da Game bila drugačija.

9 S.SUBRAHMANYAM 1977: 24.

10 B. W. DIFFIE - G. D. WINUS 1977: 124.

11 K. PLETCHER, 2010: 74.

12 K. PLETCHER, 2010: 77.

13 S. SUBRAHMANYAM, 1977: 174.

14 K. PLETCHER 2010: 83.

15 Ugovor iz Tordesillasa je ugovor od 7. lipnja 1494. između Portugala i Španjolske o kolonijalnoj podjeli svijeta. Ugovor određuje liniju podjele novog svijeta između Portugala i Španjolske meridijanom udaljenim 1550 kilometara zapadno od Zelenortskih Otoka. Linija se nalazila na 46. meridijanu, zapadno od Greenwicha, i predstavljala je jednu trećinu udaljenosti od Zelenortskih otoka do otoka koje je otkrio Kristofor Kolumbo na svom prvom putovanju (Kuba). Po ovom ugovoru, sva zemlja koja se nalazila istočno od ove linije pripadala je Portugalu, a sva zemlja koja se nalazila zapadno, pripadala je Španjolskoj. Španjolska je ratificirala ovaj ugovor 2. srpnja 1494. godine, a Portugal 5. rujna 1494. godine.

16 B. W. DIFFIE - G. D. WINUS 1977: 243.

17 K. KUNJIN 1949: 129.

3. RANI ŽIVOT VASCA DA GAME

Vasco da Gama rođen je u Sinesu 1460. godine.¹⁸ Rodio se iste godine kada je umro Henrik Moreplovac,¹⁹ a o njegovom ranom životu zna se malo.²⁰ Osnivač roda Da Gama bio je neki španjolski vitez iz ugledne obitelji Uloa, a sama se obitelj Da Gama ponosila svojim tristogodišnjim plemstvom.²¹ Vasco da Gama proveo je djetinjstvo u ribarskom mjestu Sinesu na južnoj strani zapadne obale Portugala. Taj grad je luka na Alemejo obali,²² dok se sama luka Sines nalazi južno od Lisabona. U takvim uvjetima odrastanja mogao je lako postati morski čovjek. Rođen i odrastao u takvom okruženju, bio je sudbinom određen pratiti more.²³ Dakle, veliku ulogu u svemu što se kasnije događalo imali su njegovi korijeni:²⁴ bio je treći sin Esteva da Game, nižeg plemića, i Isabele Sodre.²⁵

Cijelog života Vasco je bio vezan za more i volio je priče o tajanstvenim morskim daljinama. Osim oceana njegovu dječjačku maštu okupirala je i borba s „nevjericima“.²⁶ Od djetinjstva je osjećao tursku prijetnju. Već kao dijete počeo je mrziti Turke – najveće neprijatelje.²⁷ Obrazovao se na sveučilištu u Evori, a vjeruje se da je studirao astronomiju i matematiku.²⁸

Još kao mladić sudjelovao je u jednom od ratova između Portugala i Kastilje, dok je kasnije krenuo u Maroko da uzme učešće u opsadi Tangera,²⁹ a po povratku iz Maroka odmah je dospio na dvor. Kada je Vascu bila 21 godina na vlast je došao Ivan II. koji se kao kralj borio protiv aristokracije, dok su plemići koji nisu imali velike posjede bili u službi i milosti kralja. Jedan od tih plemića bio je i Estevo da Gama i njegov sin Vasco. Kralj Ivan je dao još više maha prodiranju Portugala na jug.³⁰

Na dvoru kralja su se počeli pojavljivati stranci koji su predlagali kako da se dođe u Indiju i godine 1483. prijedlog je dao Kolumbo. Kralj je tajno poslao brod na zapad i mornari su se brzo vratili rekavši da na zapadu leži beskrajni ocean. Kolumbo je uvrijeđen i odbačen napustio Portugal i 1492. godine ostvario svoj plan.³¹ Ranije, u kolovozu 1486. godine na čelu s Bartolomeom Diasom, prema Africi su poslana tri broda da traže Indiju. Ploveći, Dias je shvatio da je zaobišao Afriku, a došavši do današnjeg Rta Dobre Nade, nazvao ga je Rt Bura zbog teškoća tijekom putovanja. Rt Bura je u Rt Dobre Nade preimenovao tek kralj Ivan.³²

Vasco da Gama, koji je tada imao 30 godina, je od kralja 1492. godine dobio prvi pravi odgovoran zadatak. Trebao se osvetiti francuskim gusarima koji su zaplijenili kraljevu karavelu sa zlatom kad se vraćala iz Gvineje, a zadatak je izvršio odlično.³³ Kada se vratio 1493. godine, kralj je priređivao doček

18 Autori se ne slažu oko godine njegovog rođenja, jedni navode 1460. (npr. E. George Ravenstain), drugi 1469. godinu. Ipak, većina autora navodi 1460. godinu kao godinu rođenja Vasca da Game.

19 K. G. JAYNE 1910: 24.

20 E. M. CABBELL - <https://www.britannica.com/biography/Vasco-da-Gama> (pregledano 14. 12. 2020.)

21 K. KUNJIN 1949: 5.

22 E. G. RAVENSTEIN - G. CORREA - A. VELHO 2011: 1.

23 E. G. RAVENSTEIN - G. CORREA - A. VELHO 2011: 1.

24 S. SUBRAHMANYAM 1977: 24.

25 K. KUNJIN 1949: 16.

26 K. KUNJIN 1949: 16.

27 K. KUNJIN 1949: 17.

28 K. G. JAYNE 1910: 23.

29 K. KUNJIN 1949: 17.

30 K. KUNJIN 1949: 21.

31 K. KUNJIN 1949: 22.

32 K. KUNJIN 1949: 24.

33 K. KUNJIN 1949: 25.

Kolumbu koji se na španjolskim brodovima vraćao iz Indije. Slušavši priče od Kolumba, Da Gama je shvatio da put za Indiju nije ležao na zapadu već na jugoistoku.³⁴ Kada je umro Ivan, na vlast je došao kralj Manuel koji je odlučio nastaviti istraživanje puta za Indiju. Ekspediciju je htio povjeriti Esteveu da Gami, ali je on umro tijekom priprema. Vodstvo je potom preuzeo njegov sin Vasco.³⁵

4. VELIKI PODVIG – PRVO PUTOVANJE VASCA DA GAME U INDIJU

4.1. PRIPREME: BRODOVI I POSADA

Bartholomeo Dias je pronašao morska vrata ka Orijentu. Prošlo je gotovo desetljeće od Diasovog povratka i Vascovog polaska ka Indiji,³⁶ a ratovi s Kastiljom i smrt kralja Ivana II. odgodila su nova otkrića za desetljeće, dok je Manuel, došavši na tron 1495. godine, htio nastaviti nasljeđe princa Henrika Moreplovca.³⁷ Sada je došlo na red traženje morske rute ka Indiji. Prvenstveno se htjelo doći do začina, odnosno lakšeg puta za nabavku začina. Jedni su vjerovali, poučeni mitom o Johnu Presteru – legendarnom kršćanskom vladaru Istoka, sanjajući o suradnji s njim, da postoji druga strana svijeta. Kršćanstvo je htjelo uništiti islam, a nadali su se i vlastitom profitu.³⁸ Kralj Manuel, nazvan Sretni, odlučio je ostvariti te zamisli.

Kada je umro Esteveo da Gama, čast vođenja ekspedicije je najprije ponuđena Vascovom najstarijem bratu Paulu koji je prijedlog odbio zbog slabog zdravlja, čime vođa postao upravo treći sin Estevea, Vasco.³⁹ Kada je izabran, Da Gama je bio iznenađen kraljevom odlukom, ali je već bio iskusniji moreplovac i neoženjen, a njegove osobine hrabrosti, ambicioznosti, ponosa i neustrašivosti su pomogle njegovom cilju.⁴⁰

Godine 1495. počele su pripreme za put. Kralj nije htio postaviti Diasa kao vođu novog puta da se ne bi previše osilio, a takvu sudbinu je kasnije zadesila i Da Gama. Vasco je bio odlično pripremljen.⁴¹ Koristio je karte koje su služile još mornarima princa Henrika, a sastavljale su se i nove karte. Napravljene su kopije prijevoda talijanskih i arapskih spisa, ali najvažnijim pomagačem Da Gama je smatrao kompas.⁴²

Za brodove se uzimala suha i jaka građa i izgrađeni su pod neposrednim nadzorom Bartholomea Diasa. Dva broda su imala više od 100 tona nosivosti – *Sao Gabriel* i *Sao Rafael*. Osim toga kupljen je još jedan brod kojem su dali ime *Sao Miguel*, ali su ga mornari i dalje zvali Berrio po prethodnom vlasniku Berriju. Kupljen je i brod za hranu karavela – retonda.⁴³ Da Gama je učinio *Sao Gabriel* zapovjedim brodom, a njegov kapetan je bio Vascoov brat Paulo koji je krenuo na put, iako je bio slabog zdravlja. Nicola Coelho bio je kapetan malog *Berria*, dok je Gonsalo Nunes zapovijedao brodom s hranom.⁴⁴

34 K. D. MADAN 1918: 13.

35 E. M. CAMBELL - <https://www.britannica.com/biography/Vasco-da-Gama> (pregledano 14. 12. 2020.)

36 K. D. MADAN 1918: 17.

37 K. D. MADAN 1918: 17.

38 E. G. RAVENSTEIN - G. CORREA - A. VELHO 2011: 4.

39 E. G. RAVENSTEIN - G. CORREA - A. VELHO 2011: 4.

40 G. M. TOWEL 1879: 20.

41 K. KUNJIN 1949: 28.

42 K. KUNJIN 1949: 28.

43 K. KUNJIN 1949: 30.

44 K. KUNJIN 1949: 31

Ljudstvo na brodovima bilo je pažljivo odabrano. Neki od njih su bili s Diasom u ekspediciji kada je otkriven Rt Dobre Nade.⁴⁵ U Da Gaminoj posadi bila su dvojica ljudi koja su znala arapski jezik i jedan čovjek koji je govorio nekoliko Bantu dijalekata.⁴⁶ Po kraljevom naređenju u posadu su ušli i najbolji mornari Diasa, između ostalog i Pedro d'Alamkar.⁴⁷ Nije poznat točan broj sudionika, ali engleski istraživači smatraju da je na brodovima bilo oko 170 ljudi.⁴⁸

4.2. ODLAZAK NA PUT

Postoji nekoliko izvora za Da Gamino prvo putovanje u Indiju. Jedno od njih je napisao Gaspar Correa, portugalski povjesničar koji je u *Legendama Indije* opisao prvo putovanje Da Game. U tom djelu je dao detalje putovanja od Lisabona do Rta Dobre Nade. Ekspedicija je isplovila iz Lisabona 25. ožujka 1497. godine.⁴⁹ *Roteiro* je jedini izvor iz prve ruke prvog putovanja Vasca da Game, ali zapravo nije niti poznato tko je napisao to djelo, ali unatoč tome pretpostavlja se da je to bio Alvaro Velho koji je sudjelovao u putovanju. Dnevnik putovanja Vasca da Game počinje 8. srpnja, a nastavlja se 15. srpnja kada je ekspedicija ugledala Kanarske otoke.⁵⁰

Iz pristaništa u Lisabonu 8. srpnja 1497. godine isplovili su brodovi u pratnji karavele Diasa koji je išao s njima do Gvineje. Ekspedicija je došla do Santa Helena Baya, tj. Sjeverne Afrike 7. studenoga. Zbog nepovoljnih vjetrova nisu stigli do Rta Dobre Nade do 22. studenoga.⁵¹ Mornarima je bilo teško, ali ih je Da Gama ohrabrivao kako bi ispunili svoje ciljeve.

Dana 16. prosinca su prošli ušće Velike riblje rijeke dokle je došao i Dias. Tu je došlo do zavjere mornara koji su se htjeli vratiti kući i zarobiti Da Gamu, ali pobuna nije uspjela. Nastavili su dalje. Na obalu Natala⁵² došli su na Božić 25. prosinca 1497. godine i pristali uz kopno, uz ono što je danas Mozambik, odmarajući se mjesec dana zbog popravaka brodova kao i bolesti mornara koji su oboljeli od skorbuta.⁵³ Na otoku Mozambik, otoku Arabljana, su oni koji su živjeli tu vjerovali da su Portugalci muslimani kao i oni te su im pružili pomoć. Međutim došlo je do sukoba između Portugalaca s jedne i ljudima u Mombasi s druge strane koji su počeli otimati brodove i baviti se gusarstvom. Da Gama je mučio zarobljenike,⁵⁴ a na Mombasi je zamijenio hinduske trgovce za kršćane.⁵⁵ Kada su došli na novi arapski otok, Melindiku, Vasco da Gama je shvatio da se ne mogu više boriti pri čemu su se Portugalci prikazali kao prijatelji i tako su i dočekani. Nakon što je ekspedicija prošla posljednju točku do koje je došao Dias krenuli su u potpuno nepoznate zemlje. Cilj putovanja bio je Calicut.⁵⁶

45 E. G. RAVENSTEIN - G. CORREA - A. VELHO 2011: 233.

46 E. M. CABBELL - <https://www.britannica.com/biography/Vasco-da-Gama> (pregledano 14. 12. 2020.)

47 K. KUNJIN 1949: 31.

48 Vjeruje se da je najpribližnji broj posade onaj koji je dao Da Barros 170, mada se autori ne slažu u tome i ima mnogo pretpostavki.

49 H. M. STANLEY 1869: 20.

50 E. G. RAVENSTAIN 1898.

51 K. KUNJIN 1949: 31.

52 Ekspedicija je Natal nazvala Terra Natalis, jer Natal na portugalskom jeziku znači Božić.

53 K. PLETCHER, 2010: 54.

54 K. KUNJIN 1949: 33.

55 K. PLETCHER, 2010: 54.

56 K. PLETCHER, 2010: 54.

Nakon 23 dana plovidbe Indijskim oceanom 20. svibnja 1498. godine došli su do Calicuta.⁵⁷ Da Gama je shvatio da se ne smiju isticati u Indiji,⁵⁸ s obzirom da o toj zemlji nisu znali ništa te da se trebaju predstaviti kao dio portugalske flote koju je oluja tu donijela i da trguju.⁵⁹ Calicut je u to vrijeme bio jedan od najvećih, najbogatijih i najpoznatijih gradova Indije, a njime je vladao Zamorin. Tu je bilo mnogo Arapa koji su bili vrlo utjecajni, a utjecali su i na Zamorina te je njih alarmirao portugalski brod.⁶⁰

S hinduskim vladarom Zamorinom kapetan je postigao trgovački sporazum, iako su arapski trgovci iskazali veliko nezadovoljstvo.⁶¹ Da Gama je od Zamorina dobio pisanu dozvolu da smije otvoriti trgovačku postaju u Calicutu, a s vremenom su se pojačavala neslaganja između Portugalca i hindusa.⁶²

Da Gama je poklanjao beznačajne poklone Zamorinu i ponašao se nemarno i ružno. Portugalci su greškom vjerovali da su hindusi kršćani. Najveći problem dogodio se kada je Zamorin zarobio Portugalce, zbog toga što su protiv njih bili arapski trgovci, a i Da Gama ponašanje, stalno isticanje moći kralja Manuela i slično, nije izazivalo simpatije.⁶³ Nakon prevladanih tenzija Da Gama je napustio mjesto krajem kolovoza, prije toga ostvarivši trgovinske razmjene u kojim su Portugalci kupovali posebno mnogo začina, usput povevši sa sobom, točnije otevši pet ili šest hindusa da bi kralj Manuel mogao nešto naučiti o njihovim običajima. Da Gama je krenuo na sjever i pisao Zamorinu da će vratit hinduse te da samo treba potvrditi priču da je stigao u Indiju i da se nada da će uspostaviti prijateljstvo i trgovinu između Portugala i Calicuta.⁶⁴

4.3. POVRATAK U PORTUGAL

Ignoriranje znanja lokalaca dovelo je Da Gamu do toga da izabere najgore vrijeme u godini da krene natrag kući: u vrijeme monsuna. Posjetio je otok Angedivi prije plovidbe u Melindi do kojeg je došao u siječnju 1499. godine.⁶⁵ Put je bio težak, ponovno se pojavio skorbut. Na otocima Angediva zarobio je nekoliko brodova, opljačkao ih i pobio sve na njima.⁶⁶ Takvo ponašanje kasnije je postalo potpuno karakteristično za Da Gamu.

Plovili su Indijskim oceanom ne videći obalu 89 dana.⁶⁷ Na Melindi su dobili prijateljsku pomoć. Većina posade je umrla, a zbog nedostatka posade i lošeg stanja broda Vasco da Gama je naredio da *Sao Rafael* bude spaljen.⁶⁸ *Sao Gabriel* i *Berrio* su 20. ožujka oplovili Rt zajedno, ali mjesec dana kasnije bili su razdvojeni zbog oluje. *Berrio* je došao do rijeke Tagus u Portugalu 10. srpnja, a Da Gama je na *Sao Gabrielu* nastavio do otoka Terceira na Azurnoj obali gdje je dobio pismo od kralja da mora

57 K. G. JAYNE 1910: 102.

58 U Indiji nije postojala jaka centralna vlast. Vladar Delhijskog sultanata u ovo vrijeme je bio Sikandar Lodhi (Delhi sultanat je islamsko carstvo sa sjedištem u Delhiju koje se protezalo dijelovima južne Azije). On je posljednji vladar Lodhi dinastije, nakon koje su došli Monguli nametnuvši veći stupanj jedinstva.

59 K. KUNJIN 1949: 36.

60 G. M. TOWEL 1879: 179.

61 K. PLETCHER, 2010: 55.

62 S. SUBRAHMANYAM 1977: 156.

63 K. KUNJIN 1949: 77.

64 K. KUNJIN 1949: 110.

65 K. PLETCHER, 2010: 55.

66 K. KUNJIN 1949: 113.

67 K. KUNJIN 1949: 113.

68 H. M. STANLEY 1869: 253.

otpremiti svoj admiralski brod natrag u Lisabon. Vascov brat Paulo se razbolio i umro i Vasco ga je pokopao na Terceiri te je onda nastavio ka Lisabonu.⁶⁹

Vasco da Gama je došao u Lisabon 9. rujna i napravio trijumfalni ulazak devet dana kasnije priredivši i žalovanje za svojim bratom Paulom.⁷⁰ Od originalne posade od 170 ljudi vratilo ih se 55.⁷¹ Kralj Manuel i Portugalci su Da Gamu veličanstveno dočekali, davši mu mnoge privilegije.

5. DRUGO PUTOVANJE

5.1. VASCO DA GAMA U MIROVINI, CABRAL U INDIJI

Kada se vratio u Portugal Da Gama je dobio velike počasti. Dobio je doživotno pravo da upravlja svim brodovima koji idu u Indiju.⁷² Oženio se nakon prvog putovanja sa Catherinom da Athayde,⁷³ s kojom je imao šest sinova i jednu kćerku.⁷⁴ Imao je želju za smirenjem i domom nakon toliko vremena na moru, a mirovina mu je godišnje iznosila 300 000 reisa.⁷⁵

Već za vrijeme ulaska u rodni Sines Vasco je dobio titulu *dom*. Kralj Manuel je isticao da će dobiti i posjede poklonivši mu rodni grad Sines.⁷⁶ No pitanje Sinesa se počelo odugovlačiti. Odmah po dolasku Da Game u Portugal počela se spremati nova ekspedicija u Indiju, a da bi se Portugalci učvrstili na indijskoj obali, otpremljeno je 13 brodova. Da Gama je imao najveću odgovornost u pripremi brodova. Poslano je u Indiju mnogo svećenika misionara i vojnika, a s njima su išli i trgovci.⁷⁷ Vođa je bio Pedro Alvares Cabral, dok je eskadrilu pratio Dias koji je trebao ići do Sofale.⁷⁸ Idući ka Indiji Cabral je otkrio Brazil 1500. godine,⁷⁹ ali kod Rta Dobre Nade, kome je sam dao naziv Rt Bura, poginuo je Dias.⁸⁰

Cabral je došao do Calicuta, zapalio ga, sukobio se sa Zamorinom i otišao u Coachin gdje su ga dočekali raširenih ruku.⁸¹ Godine 1501. vratio se u Portugal s polovinom brodova. I pored Cabralovog otkrića, u Portugalu su bili razočarani njegovim putovanjem, no unatoč tome mu je povjereno novo putovanje u Indiju koje je trebao pripremiti Da Gama. Vasco nije želio predati ekspediciju nesretnom Cabralu pa se obratio kralju rekavši mu da se osobno želi osveti Zamorinu za uvrede. Zamolivši kralja da ga pošalje umjesto Cabrala, rekao je da svi prihodi koji su bili namjenjeni zapovjedniku ostaju Cabralovi i da će mu čak dati još novca.⁸²

Kako se kralj još kolebao, pokazao mu je ukaz iz 1499. godine kojim mu je dao pravo upravljati svim ekspedicijama u Indiju. Vasco je uspio u svom naumu i poslan je u Indiju, a Cabralova karijera bila je završena.⁸³

---

69 K. KUNJIN 1949: 127.

70 K. G. JAYNE 1910: 56.

71 K. PLETCHER, 2010: 56.

72 E. G. RAVENSTEIN - G. CORREA - A. VELHO 2011: 275.

73 G. M. TOWEL 1879: 285.

74 E. G. RAVENSTEIN - G. CORREA - A. VELHO 2011: 361.

75 *Real* (jednina, *reis* množina) bila je portugalska valuta u periodu od 1430. do 1911. godine.

76 K. KUNJIN 1949: 130.

77 K. KUNJIN 1949: 133.

78 K. KUNJIN 1949: 133.

79 B. W. DIFFIE - G. D. WINUS 1977: 187.

80 K. KUNJIN 1949: 133.

81 K. PLETCHER 2010: 58.

82 K. KUNJIN 1949: 137.

83 K. KUNJIN 1949: 137–138.

5.2. PONOVI ODLAZAK U INDIJU

Odlučeno je da eskadrila u veljači 1502. godine krene u Indiju, a Vasco je dobio titulu admirala. Druga plovidba je bila prije svega ratna gusarska ekspedicija. Da Gama se htio boriti s muslimanima i zbog toga je pripremio odred lakih karavela, a jedan dio brodova je, kako je predložio kralj, ostavio u Indijskom oceanu da uništavaju muslimanske brodove. Ovaj gusarski odred bio je prva stalna europska eskadra u azijskim vodama.⁸⁴

Portugalci su posjetili i Brazil, doplovili su do Rta Verdes, zatim do Sofale u istočnoj Africi 14. srpnja, nakon kratkog odmora u Mozambiku pa su plovili za Kilwu što je danas Tanzanija.⁸⁵ Vladao Kilwe, emir Ibrahim, bio je neprijateljski raspoložen prema Cabralu, a Da Gama je prijetio da će zbog toga spaliti Kilwu, ako mu se emir ne potčini i obeća vjernost kralju Manuelu, što je onda emir i učinio.⁸⁶

Ploveći obalom južne Arabije Da Gama je došao do pristaništa Llabul u Indiji, nedaleko od Goe.⁸⁷ Zatim su nastavili do Cannanore, luke u jugozapadnoj Indiji sjeverno od Calicuta, gdje su čekali na arapski brod koji je stigao nakon par dana. Na brodu je bilo oko 400 ljudi, uključujući žene i djecu, a Da Gama je naredio, nakon što je zaplijenio prtljagu, da se pobiju putnici i zapali brod. To je bio najokrutniji čin njegove karijere. Ipak, ova epizoda je povezana samo s kasnijim i nepouzdanim izvorima i može biti netočna ili legendarna.⁸⁸

Nakon što je postigao savezništvo s vladarom Cannanore, Zamorinovim neprijateljem, otplovio je u Calicut kazniti Zamorina za usluge koju je učinio muslimanima. Došlo je do borbe sa Zamorinovom flotom kod Calicuta pri čemu je Portugalcima nanesena velika šteta. Ipak, oni su uspjeli izvršiti pokolj u kojem je Da Gama bombardirao luku i masakrirao 38 zarobljenika, onda su otplovili južno do luke Coachin gdje je vladar, koji je bio neprijatelj Zamorina, postao saveznik Portugalaca.⁸⁹ Prijateljske veze vladara Coachina i Portugalaca u vrijeme potrebe su dokaz složenih političkih okolnosti.⁹⁰ S Da Gamom su ovaj put u Indiju išli i njegovi sinovi.⁹¹

5.3. POVRATAK

U veljači 1503. godine Portugalci, predvođeni Da Gamom, napustili su Cannanore i otišli na Mozambik prvu stanicu na njihovom putu povratka te su došli do Tagusa 11. listopada.⁹² Nakon povratka u Portugal Da Gama nije zaplovio iduću 21 godinu. Prema mišljenju kralja Manuela i ova plovidba bila je jednako sretna kao prva jer je Da Gama donio i veliki plijen.

Mirovina mu je povećana na 400 000 reisa svake godine.⁹³ Vasco je bio nezadovoljan kraljem jer ništa nije riješio oko Sinesa pa je odlučio raditi bez odobrenja. Naime, za poklanjanje

84 K. KUNJIN 1949: 141.

85 K. KUNJIN 1949: 141.

86 K. PLETCHER 2010: 57.

87 Goa je kasnije postala središte moći Portugalaca u Indiji.

88 K. PLETCHER 2010: 57.

89 K. PLETCHER 2010: 58.

90 A. DISNEY - E. BOOTH 2000: 444.

91 K. KUNJIN 1949: 163.

92 K. PLETCHER 2010: 58.

93 K. KUNJIN 1949: 164.

Sinesa bila je potrebna dozvola pape i reda San Tiara. Papina potvrda je stigla, ali ovaj moćni red je odugovlačio i dalje.⁹⁴ Kralj se otkupljivao poklonima.

Kako je odlučio raditi na svoju ruku, Da Gama je došao s obitelji u Sines i sagradio dvorac, naredivši i prikupljanje poreza.⁹⁵ Kralj je poslao pismo u kojem naređuje Vascu da u roku 30 dana napusti grad i da prestane gradnju jer će biti podvrgnut kazni. Poslije tri tjedna zauvijek je napustio Sines i preselio se u Evuru,⁹⁶ a do kraja života nije zaboravio ovo izgnanstvo. Ipak nastavio je suradnju s kraljem koji mu je davao poklone i časti. Po savjetu Da Game kralj je uveo titulu vice-kralja Indije da bi Portugalci u Indiji mogli uvesti red.⁹⁷

6. TREĆE PUTOVANJE

6.1. DA GAMA KAO VICE-KRALJ INDIJE

Vidljiv otpor, ali i suradnja između Portugalaca i nekih indijskih grupa, datira još od vremena prvog putovanja Vasca da Game u Indiju.⁹⁸ Situacija se ponekad smirivala, a ponekad pogoršavala, tako da je bilo neophodno uspostaviti red. Kralj Manuel u Indiju je poslao nekoliko namjesnika, ali bio je odlučan da više ne pošalje Da Gamu u Indiju da se ne bi još više osilio. U Indiji su se smjenjivali vice-kraljevi. Lisabonski dvor bio je pretrpan žalbama. U to vrijeme umro je i kralj Manuel, a naslijedio ga je Ivan III. Novi kralj Ivan III. je pozvao starog Vasca de Gamu da u Indiji zavede red i on je pristao.⁹⁹ To je bilo posljednje putovanje Vasca da Game, ovaj put kao vice-kralja.

Da Gama je zaplovio sa 14 brodova. Imao je 65 godina, a s njim su išli i sinovi Esteveo i Paulo.¹⁰⁰ Da Gama je išao s idejom da stanovnike Istoka iznenadi sjajem i raskošću, što su morali potvrditi najvrjedniji plemići Portugala u pratnji. Isplovili su 9. travnja 1524. godine. Plovidba po Atlanskom oceanu prošla je bez događaja, sretno su prošli Rt Dobre Nade te su usput potopili jednu muslimansku lađu i opljačkali je.¹⁰¹ Približili su se prvom indijskom gradu na putu, Čaulu 15. rujna, a zatim su stigli do Goe. Da Gama je htio popraviti stvari u Indiji strogom disciplinom.¹⁰²

Jedna epizoda iz ovog perioda pokazuje da je Da Gama bio najprije građanin i službenik Portugala pa tek onda sve ostalo. Na otoku Maketan u borbi pao je Ferdinand Magellan 1521. godine. Njegovi mornari otišli su Da Gami u Indiju. On je slušao španjolske mornare i iako je bio svjestan njihovog pothvata i razumio njihove muke kao mornar, odbio im je pomoći jer je bio portugalski vice-kralj. Naredio je da ih ostave u Indiji i da ih ne puste u Europu.¹⁰³ Završivši sve poslove u Goi, otplovio je u Coachin gdje mu je došao jedan brodograditelj, Đenovljanin, i ponudio svoje usluge: sagraditi brze brodove. Da Gama je pristao. Početkom prosinca počeo se osjećati loše, međutim

---

94 K. KUNJIN 1949: 131.

95 K. KUNJIN 1949: 169.

96 K. KUNJIN 1949: 169.

97 E. G. RAVENSTEIN - G. CORREA - A. VELHO 2011: 360.

98 A. DISNEY - E. BOOTH 2000: 445.

99 K. KUNJIN 1949: 191.

100 K. PLETCHER 2010: 60.

101 K. KUNJIN 1949: 195.

102 K. KUNJIN 1949: 198.

103 K. KUNJIN 1949: 200.

nije priznavao da je bolestan. U međuvremenu je u Coachin došao novi upravitelj, dom Duarte, ali Da Gama je odugovlačio s predajom dužnosti.¹⁰⁴

6.2. SMRTI I NASLJEĐE

Vasco je teško govorio i često gubio svijest. Stanje se pogoršavalo, imao je čireve na vratu pa nije mogao prirodno pokretati glavu. Pozvao je svećenika i svjedoke te je sastavio testament: kao obvezu ostavio je sinovima da odvedu u domovinu sve slugе koje su doveli iz Indije u Portugal.¹⁰⁵ Nakon što se ispovijedio dao je vlast Affonsu Mexi i Lopo Vazu dok ne dođe novi guverner. Želio je da mu kosti budu u Portugalu. Vasco da Gama je umro na Božić 1524. godine na Coachinu.¹⁰⁶

Umro je kao slavljeni heroj, kapetan, guverner i patriot, nakon života ispunjenog avanturama i okrunjenog svom slavom i častima koje je mogao poželjeti,¹⁰⁷ ali nosio je krivnju. Njegov temperament bio je brz i lako bi planuo, njegove manire i akcije često brzoplete, nekad je bio brutalan.¹⁰⁸ U drugu ruku bio je ponosan, hrabar, strpljiv, neustrašiv, odlučan ispuniti pravdu, religiozan, posvećen kralju i državi i pun energije. To je uspomena koju Portugal danas rado slavi.¹⁰⁹ Emocije koje je izazvala smrt Da Game bile su izraz više olakšanja nego žaljenja. Više su ga se plašili, nego što su ga voljeli. Vladao je portugalskom Indijom tek tri mjeseca.¹¹⁰

Da Gama je u portugalskoj svijesti jedan od najvećih heroja povijesti Portugala. U životu i u svijesti porobljenih Da Gama je bio pionir brutalne krivnje za godine torture i porobljavanja. Da Gama arogancija rasla je vremenom dok ga nije zasljepila toliko da nije priznavao nikakve opcije osim svojih vlastitih.¹¹¹ Otišao je u Indiju prvi put, kako je sam rekao, da tražiti kršćane i začine,¹¹² a donio je Portugalu slavu i bogatstvo. Međutim nasljednici u Indiji, a ni njegovi sinovi, nisu znali održati njegovo nasljeđe.¹¹³ Sto godina od prve plovidbe Vasca da Game u Indiju pojavili su se holandski brodovi i sudbina portugalskog pomorskog carstva bila je zapečaćena. Najprije su Portugalce Nizozemci, a onda Englezi istjerali iz Indije, Indonezije i Južne Amerike.¹¹⁴

7. ZAKLJUČAK

Vasco da Gama bio je ličnost koja je obilježila portugalsku, ali i svjetsku povijest. Otkriće puta za Indiju usporedno s otkrićem Amerike izvršilo je veliki utjecaj na ljudsku sudbinu. U Portugalu on je heroj, dok je u krajevima koje je porobljavao u procesu otkrivanja puta za Indiju i uspostavljanja portugalske vlasti on zločinac, ovisno iz perspektive gledanja.

104 K. G. JAYNE 1910: 205.

105 K. KUNJIN 1949: 205.

106 K. G. JAYNE 1910: 128.

107 G. M. TOWEL 1879: 294.

108 G. M. TOWEL 1879: 294.

109 G. M. TOWEL 1879: 294.

110 K. G. JAYNE 1910: 128.

111 G. M. TOWEL 1879: 29.

112 B. LEWIS 2002: 84.

113 K. KUNJIN 1949: 208.

114 K. KUNJIN 1949: 208.

Uloga Portugala u velikim geografskim otkrićima bila je vrlo značajna, a unutar Portugala Da Gama je bio jedan od najznačajnijih istraživača. Prvo putovanje Vasca da Game trajalo je od 1497. do 1499. godine, a od originalne posade od 170 ljudi, samo njih 55 vratilo se u Portugal. Njegovo prvo putovanje bilo je veliki korak za historiju jer se prvi put došlo do Azije morskim putem. Drugo putovanje bilo je prije svega svojevrсна gusarska ekspedicija, borba protiv muslimana. Na treće putovanje krenuo je kao vice-kralj Indije. Tri putovanja u Indiju Vasca da Game otvorila su put trgovini između Evrope i Azije u učvrstila kolonijalnu moć Portugala u Indiji. Nasilje je bilo prateća pojava ovih velikih otkrića.

Činjenica je da je Da Gama učinio veliko djelo. Također je činjenica da je to veliko djelo, to otkriće pomorskog puta za Indiju koje je Portugalu donijelo toliko željene začine, metale i druge proizvode, za istočne narode značilo porobljavanje, epohu kolonijalnog ugnjetavanja. Vasco da Gama nije samo heroj, nije samo porobljivač, nije samo jedno od to dvoje. Njegova ličnost imala je više strana.

Prije svega bio je Portugalac, to je ponosno isticao, kao i svoju službu kralju Manuelu. Unatoč tome prema kralju je znao biti drzak, znajući koliko vrijedi. Znao je što je otkrio i koliko je njegovo otkriće važno, iako je, istini za volju, put za otkriće Indije pripremio Bartholomeo Dias. Dakle, najprije je bio Portugalac, zatim je bio mornar, istraživač koji je volio more, koji je htio da njegovo otkriće ostane njegovo pa je pod svaku cijenu htio vratit se Indiji koju su od njega pokušali „uzeti“. Poslije toga bio je sve ostalo.

Dužnost je za Da Gamu dolazila ispred humanosti. Nije jedini. Takva stvar bila je s većinom, ako ne i sa svim istraživačima i otkrivačima Novog svijeta. Bilo je potrebno nekoga ili nešto žrtvovati za veći cilj, a taj cilj je za Da Gamu bilo pomorsko carstvo Portugala. On je svoj cilj ostvario, no to carstvo nije dugo potrajalo, već se raspalo relativno brzo.

Žrtve su podnesene, cilj je ostvaren, sve što je Da Gama htio je bilo postignuto, ali sve to što je postignuto teritorijalno imalo je rok trajanja. Jedino što nije imalo i nema rok trajanja su imena istraživača i njihovih djela, tako i ime Vasca da Game i njegovog podviga, koje je zlatnim slovima upisano u povijest.

BIBLIOGRAFIJA**IZVORI:**

A Journal of the first voyage of Vasco da Gama 1497 – 1499 / translated & edited by E.G. Ravenstein (Works issued by the Hakluyt Society ; no. 99). 1898.

The Three voyages of Vasco da Gama, and his viceroyalty, from the Lendas da India of Gaspar Correa ... / translated ... by the Hon. Henry E.J. Stanley. 1869.

MONOGRAFIJE:

S. DANFORT – F. FERNANDEZ-ARMESTO 1998 – Suzan Danfort, Felipe Fernandez-Armesto, *Vasco da Gama and the age of Portuguese expansion*, Rhode Island: The John Carter Brown Library, 1998.

B.W. DIFFIE – G. D. WINUS, 1977 – Bailey W. Diffie, George D. Winud, *Foundations of the Portuguese Empire 1415-1580*, SAD, University of Minnesota Press, 1977.

A. DISNEY – E. BOOTH, 2000 – Anthony Disney, Emily Booth, *Vasco da Gama and the Linking of Europa and Asia*, New York and New Delhi: Oxford University Press, 2000.

K. G. JAYNE, 1910 – Kingsley G. Jayne, *Vasco da Gama and his successors 1460 – 1580*, London: Methuen and CO. LTD. 36 Essex street W.C., 1910.

B. LEWIS, 2002 – Bernard Lewis, *Kulture u konfliktu - Kršćani, jevreji i muslimani u doba otkrića*, Sarajevo: Ljiljan, 2002.

K. KUNJIN, 1949 – K. Kunjin, *Vasko da Gama*, Novi Sad: Matica Srpska, 1949.

K. D. MADEN, 1998 – K. D. Maden, *Life and travels of Vasco da Gama*, New Dehi: Asian Educational Service, 1998.

E. G. RAVENSTAIN – G. CORREA – A. VELHO, 2011 – Ernest George Ravenstein; Gaspar Correa; Alvaro Velho, *Vasco da Gama*, Middlessex: Viartis, 2011.

S. SUBRAHMANYAM, 1997 – Sanjay Subrahmanyam, *The cereer and legend of Vasco da Gama*, Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

G. M. TOWEL, 1879 – George M. Towel, *The Voyages and Adventures of Vasco da Gama*, Oxford: Oxford Univesity, 1879.

ČLANCI:

P. E. HAIR, 2002 – P. E. Hair, Before Vasco da Gama, *Bulletin of Spanish Studies: Hispanic Studies and Researches on Spain, Portugal and Latin America*, 78, 2002, 55–66.

ENCIKLOPEDIJE:

K. PLETCHER, 2010 – ed. Kenneth Pletcher, *The Britannica guide to explorers and explorations that change modern world*, New York: Britannica educational publising, Rosen educational service, 2010.

INTERNET STRANICE:

E. M. CAMPBELL – Ella May Campbell, *Vasco da Gama*, <https://www.britannica.com/biography/Vasco-da-Gama> (pregledano 14. prosinca 2020.)